

Vaivaako historiantutkimusta mikään?

■ Professori Osmo Jussilan lehtemme numerossa 4/2003 esittämän puheenvuoron ”Mikä historiantutkimustamme oikein vaijaa?” mukaan suomalaisen historiantutkimuksen nykytila on huolestuttava tai ainakin haukotuttava. Uutta tietoa tuottavaa, vakiintuneita käsityksiä ravistelevaa, tärkeisiin kysymyksiin pureutuvaa tutkimusta ilmestyy vain vähän. Sen sijaan tutkijakunnan valtaosa tyytyy metodisesti moitteettomaan mutta ajatuksellisesti latteaan ruudin uudelleen keksimiseen, toisarvoisten ja perifeeristen detaljien ruotimiseen.

Jussila katsoo tutkimuksen latistumisen johtuvan lähdefetishismistä: keskittymisestä lähteiden referoimiseen rohkeiden kysymysten ja teoreettisesti haastavien tulkintojen sijasta. Syyksi hän arvelee tutkijakoulutuksen puutteita: opiskelijoiden annetaan itse valita pro gradujen ja väitöskirjojen aiheet, vaikka he eivät voi tietää, missä tutkimuksen etulinja sijaitsee ja mitkä olisivat tutkimuksellisesti hedelmällisiä kysymyksiä. Professorit toisin sanoen luistavat velvollisuudestaan opinnäytetöiden ohjaamiseen.

Olisin kuvitellut, että Jussila saa joukon kiukkuisia vastineita, joissa professorit väittävät hoitavansa ohjausvelvollisuutensa niin hyvin kuin muilta kiireiltään ehtivät ja jatko-opiskelijat todistavat osaavansa keksiä tärkeitä ja kiinnostavia tutkimuskysymyksiä

paremmin kuin normaalitieteen norsunluutorniin pölyttyneet professorit. Sainhan itsekin kipakkaa palautetta pari vuotta sitten, kun kutsuin väitöskirjantekijöitä jatko-opiskelijoiksi ja vastustin tutkija-termin liian aikaista käyttöä.

Jussilalle toki lähetettiin pari vastinetta, jotka on julkaistu tässä lehdessä. Niiden kirjoittajat ovat toinen täysin palvellut professori Tuomo Polvinen, joka varoittaa tekevästä historian tulkinnoista dramaattisempia kuin todellisuus itse, ja tohtori Petri Mirala, Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan jatkotutkinnoista vastaava tiedesihteeri, joka omien Helsingissä ja Dublinissa tapahtuneiden opintojensa perusteella yhtyy vaatimukseen opinnäytetöiden tiukemmasta ohjauksesta. Virassa olevat professorit ja nuorempi tutkijakunta sen sijaan jättivät Jussilan rauhaan.

Esiin nostetut kysymykset ovat sen verran tärkeitä, että niihin on paikallaan palata pääkirjoituspaikalla. Jussilan puheenvuoro oli tahallisesti provokatiivinen liioitteluun saakka. On tietenkin kohtuutonta sanoa, että opiskelijat eivät *voi* tuntea tutkimuksen etulinjaa ja keksiä hedelmällisiä hypoteeseja. Yksikin vastaesimerkki riittää kumoamaan perusteettoman yleistyksen. Oman sukupolveni komeimpia väitöskirjoja oli Juha Siltalan *Lapuan liike ja kyydityk-*

set 1930. 27-vuotias tekijä oli lähes itseopinut ja suhtautui ohjausyrityksiin melkoisen uppinkaisesti. Siltala osoitti aikaisemmin käyttämättömien ensi käden lähteiden perusteella, että lapualaisten muilutusverkostot perustuivat suojeluskuntaorganisaatioon. Lapuan liike ja suojeluskunnat olivat siis Pohjanmaalla usein yksi ja sama asia. Tämä oli sekä poliittisesti kiinnostava että tutkimuksena nerokkaasti saavutettu tulos – mitä tahansa muita nuoruudesta ja ohjauksen puuttumisesta johtuvia ongelmia työhön mahdollisesti sisältyikään. Suomessa on siis ollut historian opiskelijoita ja nuoria tutkijoita, jotka ovat keksineet relevantteja kysymyksiä ihan itse. Siitä huolimatta asiantunteva ja vastuullinen työnohjaus voivat yleensä olla sekä opiskelijan että tieteen parasta edistäviä.

Ohjaamalla innovaatioita?

Toisaalta voidaan kysyä, varmistaako professoreiden autoritaarisempi ote kysymysten hedelmällisyyttä ja tulosten merkittävyyttä. Miten tällöin käy uusien innovaatioiden, metodologisten ja teoreettisten uudistusten, laiminlyötyjen kysymyksenasettelujen ja unohdettujen näkökulmien? Kysymys ei ole pelkästään retorinen.

Yliopistojen virkarakenne on jäänyt pahasti ajastaan jälkeen – erityisesti humanistis-yhteiskuntatieteellisillä aloilla. Professoriksi päästään yleensä vanhana. Virantäytöissä palkitaan usein määrää laadun ja muodollista kokemusta innovatiivisuuden kustannuksella sekä syrjitään nuoria kansainvälisesti orientoituneita tutkijoita. Professoriksi ehtivät ovat voineet jo menettää

parhaan luovuutensa tai menettävät sen viimeistään viran saadessaan ja tultuaan kuorimitetuksi hallintorutiineilla. Saavutettu historian professorin virka ei ole takuu oivaltavuudesta, yllätyksellisyydestä ja särmikkydestä. Mahtavatko kaikki professorimme olla itsekään siinä etulinjan poterossa, josta heidän pitäisi sotilaallisiin kielikuviin mieltyneen Jussilan mielestä näyttää opiskelijoilleen ennen tutkimatonta maastoa? Ja vaikka hyviä ja vastuullisia professoreita varmasti onkin olemassa, tehokkaan ja tuloksellisen tutkimustyön ohjauksen näkökulmasta heitä on liian vähän ja heillä on opiskelijoilleen liian vähän aikaa.

Jussilalta näyttää jääneen huomaamatta myös suomalaisen historiatutkimuksen kehitys. Historian piiriin hakeutuu nykyään erittäin lahjakasta väkeä. Historia ei ole hanttiala, jolle ajautuu niitä, jotka eivät pärjää sen enempää matematiikassa kuin kielissäkään eivätkä ole tarpeeksi sinnikkäitä oikeustieteellisen pääsykokeista selviytymiseen. Historioitsijapaikkoihin kohdistuu ankara hakupaine kaikissa karsinnoissa korkeakoulujen pääsykokeista Suomen Akatemian tutkijavalintoihin. Vain parhaat hyväksytään mukaan. Historian opiskelijat ja nuoret tutkijat ovat nykyään älykkäitä, kielitaitoisia, tehokkaasti verkottuneita, kansainvälisessä tiedeyhteisössä sujuvasti liikkuvia maailmankansalaisia.

Historiantutkimus on myös monipuolistunut. Jussilaa kiinnostaa lähinnä perinteinen poliittinen historia, mutta tutkimuksen avantgarde tekee mullistavimmat innovaationsa muualla, ehkäpä kulttuurihistoriassa, aate- ja oppihistoriassa, keskiajan tutkimuk-

sessä sekä nais- ja perhehistoriassa. Poliittisen historian poliittisuuskin on tänään paljon muuta kuin vain suomalaiskansallisen identiteetin puolustusta idän karhua vastaan.

Huiput puuttuvat

Näistä varauksista huolimatta Jussila on perusajatuksessaan oikeassa: suomalaista historiantutkimusta voidaan perustellusti syyttää alisuoriutumista käytössä oleviin resursseihin ja mahdollisuuksiin nähden. Tämä näkyy erityisesti historiantutkimuksen huipun kapeutena ja ehkä mataluutenakin. Suomen Akatemian huippuyksikköohjelmassa ei ole yhtään historiantutkimuksen valtavirtaa edustavaa tutkimusryhmää ja akatemiaprofessoreitakin on vain yksi, Marjatta Hietala. Tilanne on erikoinen, kun historia on Akatemian kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnassa hakemusmäärissä mitaten ylivoimaisesti suurin yksittäinen tieteenala – kaikissa muissa hakumuodoissa paitsi korkeimmissa. Historioitsijoiden kunnianhimo ja unelmat eivät näytä yltävän akatemiaprofessoreihin ja huippuyksiköihin. Suomalaisen historiatieteen taso on laiveutta, ei syvyyttä eikä varsinkaan korkeutta.

Mitä pitäisi tehdä historiantutkimuksen tason kohottamiseksi, vai onko kenties hyväksyttävä, että tieteellisiä läpimurtoja tekevien poikkeuslahjakkuuksien esiintyminen on väistämättä satunnaista? Suomen kokoisessa kulttuurissa neroista vallitsee pysyvä niukkuus. Eino Jutikkalan, Matti Klingen, Heikki Ylikankaan, Marjatta Hietalan tai Jussilan itsensä kaltaisia tutkijoita ei voida tuottaa liukuhihnalla.

Jussilan ehdotus määrätietoisemmasta opinnäytetöiden ohjaamisesta on kannatettava mutta ei riittävä. Professorit tarvitsevat lisäksi resursseja ja aikaa tutkimukselliseen orientoitumiseen ja tutkimustyön ohjaamiseen. Professoreiksi tulee rekrytoida luovuutensa huipulla olevia kykyjä. Senioreitten palkitseminen ja oman laitoksen kasvattien suosiminen virantäytöissä on lopetettava. Yliopistojen virkarakennetta on uudistettava. Sekä opettajien että opiskelijoiden on sitouduttava työhönsä tosissaan: tunnollisuus ei riitä, tarvitaan intohimoa.

Historioitsijoiden on myös opittava kollektiivisempia työskentelytapoja. Huippuyksiköiksi päätyvät orgaanisesti syntyneet yhteisen teeman, kysymyksenasettelun ja metodologian pohjalle syntyneet tutkimusryhmät. Historioitsijoiden on uskallettava liikua tieteiden rajapinnoilla ja hankittava monipuolinen teoreettis-metodologinen taustasivistys. Logiikan ja tieteenteorian sekä kvantitatiivisten metodien hallinnasta on tällöin enemmän iloa kuin yhteiskuntatieteissä nykyään trendikkäistä kvalitatiivisista, elämyksellisistä ja muuten pehmeistä menetelmistä.

Kansainvälistymistä on syvennettävä. Jo väitöskirjavaiheessa on opittava, että tutkijan kyvyt punnitaan johtavissa kansainvälisissä lehdissä julkaistujen artikkeleiden kautta – silloinkin, kun tutkitaan kansalliseksi miellettyjä aiheita. Myös virantäytöissä tulee kiinnittää huomiota julkaisujen laatuun, kansainvälisyyteen ja julkaisufoorumiin, ei niinkään määrään. Historioitsijoiden on mentävä mukaan kansainvälisiin verkostoihin ja yhteistyöelimiin sekä asetet-

tava työnsä alttiiksi korkeimman tason kriitikille.

Intohimoa ja urheilua

Osa historioitsijoista ja muistakin humanisteista voi suhtautua niivasti ehdotuksiini. Marmatusta on kuulunut, jonka mukaan kysymys on luonnontieteissä kehitettyjen mallien ja mittarien siirtämisestä alalle, jolle ne eivät sovi. Tässä kritiikissä on se perä, että mitään kriteerejä ei tule soveltaa mekaanisesti. Tutkija voi olla innovatiivinen standardimalleista poikkeavalla tavalla. Tämän huomasi Jussilakin, joka aivan oikein totesi akateemisen maailman ulkopuolella koko elämänsä toimineen Max Jakobsonin ”hakkaavan kirkkaasti mennen tullen” (mutta miksi taas väkivaltainen metafora?) professionaaliset historiantutkijamme. Saman-

tapaisen huomion kykeni tekemään jopa Suomen Akatemia, joka on kaikkein kovimmin vaatinut tieteen kansainvälistämistä ja tulosvastuuta. Viime syksynä Akatemia kuitenkin valitsi omista tutkijoistaan tunnustus-palkinnolla palkittavaksi dosentti Jari Ehrnroothin, jonka tuotannosta valtaosa on ilmestynyt kaunokirjallisuutta lähestyvinä esseinä, jopa romaaneina ja näytelminä.

Nerous ei synny mahtikäskystä ja luovuuden on saatava ilmaista itseään monimuotoisesti. Nerouden ja luovuuden kehitystä voidaan kuitenkin tukea rakentamalla innovatiivisia tutkimusympäristöjä. Historiantutkimuksella olisi tässä suhteessa parantamisen varaa. Huippu-urheilijamaista asennetta tarvittaisiin opiskelijoilta, tutkijoilta ja myös organisaatioiden ylläpitäjiltä.

Juba Sibvola